

CONSIDERAȚII CRITICE CU PRIVIRE LA ARTICOLUL 532 ALIN. (3) DIN CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ. ARGUMENTE DE NECONSTITUȚIONALITATE

SOME CRITICISM REGARDING ARTICLE 532 PAR. (3) OF THE ROMANIAN CRIMINAL PROCEDURE CODE. ARGUMENTS ON UNCONSTITUTIONALITY

Alexandru MATAACHE¹

Avocat
Baroul Cluj

ABSTRACT

The entry into force of the new Criminal Procedure Code on 1st February 2014 has brought, in the area of judicial rehabilitation, a new, special and negative substantial condition for obtaining this type of rehabilitation, consisting in the request that the prison sentence that was enforced on the convicted person to not be prescribed for reasons attributable to him or her.

As far as this issue is concerned, the author analyzes the resorts of the legal provision from art. 532 par. (3) of the Romanian Criminal Procedure Code and its consequences for the situation of the convicted persons to whom it is addressed, finally concluding that the provision finds no conceptual justification and appreciating, at the same time, that the legal provision is unconstitutional. Regarding the unconstitutionality of the provision, although he admits that the arguments already put forward by the person who raised an objection of unconstitutionality regarding the provision that is being analyzed were not well founded, so that the solution of rejection ruled by the Romanian Constitutional Court appears to be justified, the author believes that there can be brought other arguments in support of claiming the unconstitutionality of the legal provision.

In this respect, the author presents his arguments sustaining that the rehabilitation of a convicted person should not be conditioned by the intervention of the prescription of penalties imposed on the convicts, by pointing out the oxymoronic, incorrect and even harmful implications that may be generated by the Romanian legislator's angle in this area of criminal law.

Least, but not the last, starting from the elements identified in the decisions of the Romanian Constitutional Court and from the constant case law of the European Court of Human Rights, it can be certainly concluded that the legal provision evoked infringe the right to a social private life and the constitutional principle regarding the equality before the law, establishing a perpetual impossibility of reintegration in society of the persons who were convicted at penalties involving more than 2 years of imprisonment.

As such, the author pleads for a quick intervention of the legislator in order to eliminate this condition for obtaining judicial rehabilitation or, in contrary case, his belief is that his considerations exposed in the next chapters will be perceived by the readers as an advanced argumentation basis pleading in favor of the unconstitutionality of the legal provisions that are currently being in force.

Keywords: *judicial rehabilitation; prescription of penalties; the right to private life; equality before the law; the prohibition of discrimination; the perpetual impossibility of rehabilitation.*

¹Avocat specializat în domeniul dreptului penal. E-mail: matachealexandru@gmail.com.

REZUMAT

Intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală la 1 februarie 2014 a adus, în materia reabilitării judecătorești, o nouă condiție specială negativă de fond pentru dispunerea acesteia, constând în aceea ca pedeapsa privativă de libertate aplicată persoanei condamnate să nu se fi prescris din motive imputabile acesteia.

Pornind de la acest element de noutate ivit în sistemul de drept penal român, autorul analizează caracterul prevederii legale de la art. 532 alin. (3) din Codul de procedură penală, precum și consecințele sale pentru situația persoanelor cărora i se adresează, concluzionând, în final, că norma aflată în discuție nu își găsește o justificare conceptuală și apreciind, în același timp, că textul de lege este neconstituțional. Referitor la caracterul de neconstituționalitate al normei, deși admite că argumentele deja aduse de către persoana care a ridicat o excepție de neconstituționalitate referitoare la prevederea analizată nu erau întemeiate, astfel că soluția de respingere a excepției apare ca fiind justificată, autorul opinează că pot fi aduse alte argumente în sprijinul declarării neconstituționalității textului.

În acest sens, autorul arată argumentat care sunt motivele pentru care instituția reabilitării nu ar trebui condiționată în niciun fel de incidența sau nu a prescripției executării pedepsei aplicată condamnatului, reliefând concluziile oximoronice, penalmente incorecte și chiar nocive care pot fi generate de o atare viziune a legiuitorului.

Nu în ultimul rând, pornind de la elemente identificate în decizii ale Curții Constituționale și de la jurisprudența constantă în materie a Curții Europene a Drepturilor Omului, se poate desprinde cu fermitate concluzia că prevederea legală evocată încalcă dreptul la viață privată socială și principiul de rang constituțional al egalității în fața legii, instituind o imposibilitate perpetuă de reintegrare în societate a persoanelor condamnate la pedepse cu închisoarea în regim de detenție cu durata de peste 2 ani.

Ca atare, autorul pledează pentru o intervenție promptă a legiuitorului care să elimine această condiție necesară pentru obținerea reabilitării judecătorești or, în caz contrar, apreciază că o nouă excepție de neconstituționalitate ridicată raportat la această prevedere legală cu argumentația avansată de către acesta ar trebui să conducă la o decizie de neconstituționalitate a textului de lege.

Cuvinte-cheie: *reabilitare judecătorească; prescripția executării pedepsei; dreptul la viață privată; egalitatea în fața legii; interzicerea discriminării; imposibilitatea perpetuă de reabilitare.*

CUPRINS

I. Preliminarii.....	11
II. Caracterul prevederii legale de la art. 532 alin. (3) din Codul de procedură penală. Normă de drept substanțial sau de drept procesual?	12
III. Excepția de neconstituționalitate deja ridicată asupra prevederilor art. 532 alin. (3) din Codul de procedură penală. Invocarea unor argumente neîntemeiate. Respingerea excepției	13
IV. Argumente în sprijinul declarării neconstituționalității prevederii de la art. 532 alin. (3) Cod procedură penală	13
V. Concluzii	19

I. PRELIMINARII

În mod tradițional, reabilitarea a fost definită în literatura juridică de specialitate ca fiind acel mijloc legal prin care fostul condamnat este pe deplin reintegrat, în plan juridic, în societate². Dintr-o perspectivă socială, instituția reabilitării este asimilată unei măsuri de politică penală, menită să stimuleze efortul de îndreptare și integrare al fostului condamnat în cadrul societății, prin repunerea acestuia în deplinătatea drepturilor politice și social-economice pe care le avusese anterior momentului condamnării.³ Acest fapt rezultă intrinsec din cuprinsul dispozițiilor art. 169 alin. (1) Cod penal, potrivit cărora reabilitarea (atât cea de drept, cât și cea judecătorească) „face să înceteze decăderile și interdicțiile, precum și incapacitățile care rezultă din condamnare”.

Pe lângă condițiile de fond enunțate la art. 168 din Codul penal, pe care persoana condamnată trebuie să le îndeplinească pentru a obține reabilitarea sa judecătorească, o condiție negativă suplimentară este instituită

² Cu titlu exemplificativ, a se vedea R. M. Stănoiu, în V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, R. Stănoiu, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, V. Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală*, Vol. II, Ed. Academiei, București, 1970, p. 397.

³ C. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 512.

de către legea procesual penală română, care, pe calea art. 532 alin. (3), prevede că, „*în cazul prescripției executării pedepsei, nu poate depune cerere de reabilitare persoana prevăzută la art. 530 alin. (1), dacă lipsa executării este imputabilă persoanei condamnate*”. Condiția reprezintă un element de noutate instituit odată cu intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală, ea neavând un corespondent sub imperiul vechii reglementări.

Pornind de la norma legală evocată imediat mai sus, ne propunem ca, prin prezentul studiu, să analizăm caracterul și implicațiile sale, începând de la rațiunea pentru care dreptul penal cunoaște instituția prescripției executării pedepsei, continuând cu valențele acestui tip de prescripție și aducând argumente în sprijinul neconstituționalității dispoziției legale și, implicit, a necesității ca aceasta să fie abrogată.

II. CARACTERUL PREVEDERII LEGALE DE LA ART. 532 ALIN. (3) DIN CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ. NORMĂ DE DREPT SUBSTANȚIAL SAU DE DREPT PROCESUAL?

După cum o reține însăși instanța de control constituțional română într-o decizie a acesteia, dispozițiile art. 532 alin. (3) Cod procedură penală instituie „*o condiție de fond specială pentru admiterea cererii de reabilitare judecătorească, și anume aceea ca, în cazul prescripției executării pedepsei, lipsa executării să nu fie imputabilă condamnatului*”⁴. Prin urmare, afirmă Curtea, „*sub aspectul naturii juridice, alin. (3) al art. 532 din Codul de procedură penală — care instituie, așa cum s-a arătat mai sus, o condiție de fond specială a reabilitării judecătorești, și anume aceea ca, în cazul prescripției executării pedepsei, lipsa executării să nu fie imputabilă condamnatului —, constituie o normă de drept penal substanțial, chiar dacă este situată în corpul unei norme de procedură și producerea efectelor este ținută de îndeplinirea anumitor condiții procedurale*”.

În plus, doctrina s-a raliat și ea acestei poziții, singura divergență ivită între autorii de specialitate fiind tipul soluției pe care instanța de judecată ar urma să o pronunțe dacă ar constata că lipsa executării pedepsei este imputabilă persoanei condamnate. Dacă unii autori apreciază că, în această ipoteză, cererea de reabilitare va fi respinsă ca inadmisibilă⁵, alții susțin, în schimb, că cererea de reabilitare judecătorească introdusă în atare condiții ar urma să fie respinsă ca nefondată⁶.

În ceea ce ne privește, ne raliem celei de a doua opinii expuse *ante*, în sensul că neîndeplinirea condiției speciale de fond instituită de art. 532 alin. (3) Cod procedură penală ar îndritui instanța de judecată să constate că cererea de reabilitare este nefondată. În această direcție, trebuie să avem în vedere faptul că, deși o interpretare *ad literam* a textului de lege („*nu poate depune cerere de reabilitare*”) ar putea conduce, la o primă vedere, la soluția inadmisibilității, prin prisma unei aparente absențe a lipsei capacității procesuale active, în realitate, opinăm că strict calitatea de persoană condamnată este suficientă pentru îndeplinirea condiției capacității procesuale la momentul depunerii unei cereri de reabilitare judecătorească. În fond, în procesul de verificare a îndeplinirii sau nu a acestei condiții, instanța nu se oprește asupra unor elemente raportate strict la poziția condamnatului, ci analizează, în urma efectuării unor demersuri/administrării unor mijloace de probă, care au fost motivele neexecutării pedepsei de către acesta. De altfel, a raționa invers ar intra în contradicție vădită cu premisa unanim acceptată că dispoziția care face obiectul studiului nostru este o condiție specială de fond pentru admiterea cererii de reabilitare judecătorească și ar legitima concluzia îngădirii liberului acces la justiție. Or, prin Decizia nr. 399/2016, chiar instanța de control constituțional a statuat în sensul că norma juridică în discuție nu încalcă liberul acces la justiție, astfel cum este reglementat la art. 21 din Constituția României, deoarece nu dă naștere unei condiții de admisibilitate, ci unei condiții speciale de fond, prin prisma faptului că „*reabilitarea judecătorească reprezintă un beneficiu acordat de legiuitor în anumite condiții, potrivit politicii sale penale*”.

⁴ Decizia Curții Constituționale nr. 399 din 15 iunie 2016, disponibilă în format electronic la adresa web <https://www.ccr.ro>.

⁵ C. C. Meceanu, L. A. Postelnicu, în M. Udroui (coordonator) ș.a., *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C. H. Beck, București, 2015, p. 1367.

⁶ Cu titlu de exemplu, facem trimitere la R. Moroșanu, în N. Volonciu, A. S. Uzlău (coordonatori) ș.a., *Noul Cod de procedură penală comentat*, Ed. a 2-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2015, p. 1357.

III. EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE DEJA RIDICATĂ ASUPRA PREVEDERILOR ART. 532 ALIN. (3) DIN CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ. INVOCAREA UNOR ARGUMENTE NEÎNTEMEIATE. RESPINGEREA EXCEPȚIEI

Înainte de a demara propria noastră analiză asupra caracterelor prevederii legale în discuție, trebuie semnalat faptul că aceasta a făcut deja obiectul unei excepții de neconstituționalitate ridicată în dosarul nr.15.854/231/2014 al Tribunalului Vrancea — Secția penală.

În esență, autorul excepției a criticat norma legală din perspectiva încălcării liberului acces la justiție precum și al instituirii imposibilității aplicării principiului legii penale mai favorabile.

Pentru a-și motiva excepția, autorul a învederat Curții faptul că dispozițiile art.532 alin.(3) din Codul de procedură penală, care condiționează depunerea cererii de reabilitare, în cazul prescrierii executării pedepsei de faptul ca lipsa executării să nu fie imputabilă persoanei condamnate, încalcă principiul aplicării legii penale mai favorabile și accesul liber la justiție. Astfel, s-a considerat de către acesta că norma criticată, care împiedică accesul la instanța judecătorească, deși este inclusă în Codul de procedură penală, reprezintă o normă de drept material, care, pentru a fi conformă cu prevederile art.15 alin. (2) din Constituție, ar trebui să fie aplicabilă numai persoanelor condamnate după intrarea ei în vigoare.

Curtea Constituțională a respins, cu majoritate de voturi, excepția. De altfel, din unghiul argumentelor invocate de autorii excepției, soluția Curții apare ca fiind justificată. Astfel:

Raportat la liberul acces la justiție, facem trimitere la argumentația deja adusă la capitolul al II-lea al studiului nostru, reiterând ideea că, instituind o condiție specială, negativă, de fond pentru admiterea unei cereri de reabilitare judecătorească, norma de la art. 532 alin. (3) Cod procedură penală nu împiedică accesul la justiție al persoanelor condamnate care nu au executat pedeapsa închisorii. Acestea pot depune cererea de reabilitare judecătorească, revenind instanței de judecată sarcina de a „efectua demersuri pentru a stabili dacă neexecutarea pedepsei este sau nu imputabilă condamnatului, pe baza datelor solicitate de la biroul de executări penale al instanței de executare sau prin orice alte mijloace de probă”⁷.

În ceea ce privește invocarea unei imposibilități a aplicării principiului legii penale mai favorabile, suntem în asentimentul considerentelor Curții Constituționale, în sensul inexistenței acesteia. După cum judicios o arată Curtea, textul constituie o normă de drept penal substanțial, chiar dacă este situat în corpul unei norme de procedură. De altfel, criteriile de delimitare a normelor de drept penal de cele de procedură penală au fost analizate de Curte în jurisprudența sa, stabilindu-se că așezarea normelor nu constituie un criteriu pentru delimitarea lor, trebuind a fi avut în vedere obiectul lor de reglementare, precum și scopul și rezultatul la care conduce norma⁸. Prin urmare, Curtea a concluzionat că dispozițiile art. 532 alin. (3) din Codul de procedură penală intră sub incidența principiului aplicării legii penale mai favorabile, consacrat de art. 15 alin. (2) din Constituție, faptul că textul de lege criticat figurează în Codul de procedură penală neconstituind un impediment în considerarea lui ca fiind o normă de drept penal substanțial, care, dacă este mai nefavorabilă decât legea anterioară, este înlăturată de la aplicare. Desigur, opinăm și noi că plasarea normei evocate în cadrul Titlului IX din Codul penal – Cauze care înlătură consecințele condamnării, ar fi asigurat mai multă coerență și claritate raportat la natura acestei condiții, însă această necorelare conceptuală nu este în măsură să împietzeze aplicarea (de altfel, imperativă) principiului legii penale mai favorabile atunci când o situație de speță ar impune-o.

IV. ARGUMENTE ÎN SPRIJINUL DECLARĂRII NECONSTITUȚIONALITĂȚII PREVEDERII DE LA ART. 532 ALIN. (3) COD PROCEDURĂ PENALĂ

Deși argumentele aduse de autorul excepției respinse de către Curte prin Decizia nr. 399/2016 nu au putut fundamenta caracterul neconstituțional al textului de lege, apreciem cu fermitate că norma rămâne, totuși, una neconstituțională, din considerentele pe care urmează să le expunem în cele ce urmează.

⁷ Facem trimitere din nou, în acest sens, la Decizia Curții Constituționale nr. 399 din 15 iunie 2016, *cit. supra*.

⁸ În acest sens, a se vedea Decizia nr. 1.470 din 8 noiembrie 2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 853 din 2 decembrie 2011; Decizia nr. 508 din 7 octombrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 843 din 19 noiembrie 2014.

4.1. De la sancționarea pasivității organelor statului la instituirea unei imposibilități perpetue de a beneficia de instituția reabilitării. O inexplicabilă inversare sancționatorie

Încă de la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea, sub imperiul Codului penal Carol al II-lea, în doctrina română, executarea unei pedepse de natură penală era catalogată ca fiind un raport juridic special, distinct de raportul juridic penal, continuator al acestuia din urmă. Potrivit acestei concepții, raportul juridic de executare a pedepsei „începe acolo unde se termină raportul juridic penal, adică în momentul dării hotărârii de condamnare”, fiind generat chiar de către hotărârea definitivă de condamnare. Acest raport se încheie între stat, prin organul administrativ însărcinat să pună în aplicare dispoziția judecătorească de executare a pedepsei și condamnat, constând în dreptul statului „de a cere executarea pedepsei” și în obligația persoanei condamnate de a executa pedeapsa⁹.

Același autor citat *supra* arată că, la fel ca orice raport juridic, și cel de executare a pedepsei se modifică și se stinge datorită unor fapte sau cauze juridice. Cauza principală de stingere a raportului de executare a pedepsei este însăși executarea efectivă și integrală a pedepsei, iar cauzele speciale sunt reprezentate de moartea condamnatului, de instituția grațierii și de cea a prescripției executării pedepsei.

În strictă referire la prescripția executării pedepsei, se susține, în mod întemeiat, că aceasta se explică, la nivel conceptual, prin aceea că trecerea unui interval mare de timp fără ca pedeapsa să fi fost pusă în executare, determină ca ea „să nu mai fie necesară”, căci, în acest caz, executarea pedepsei, „apare ca inutilă”, chiar societatea putând să uite și, de cele mai multe ori, chiar uitând comiterea faptei de către condamnat¹⁰. Caracterul inutil al executării pedepsei în această ipoteză a fost apoi nuanțat în literatura de specialitate la scurt timp după intrarea în vigoare a Codului penal de la 1968, exprimându-se opinia potrivit căreia „executarea pedepsei n-ar mai prezenta eficiența necesară pentru realizarea scopului acesteia: prevenirea săvârșirii de către noi infracțiuni atât de către cel condamnat, cât și de către alte persoane”¹¹. Pe aceleași coordonate, în doctrină s-a arătat că, prin trecerea unui interval mare de timp de la rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare fără ca pedeapsa să fie executată, „eficiența pedepsei se diminuează până la totala anihilare”¹². Un al reputat autor a mers mai departe, punctând rațiunea pentru care executarea pedepsei după trecerea unui interval îndelungat de timp ar fi nocivă strict raportat la persoana celui condamnat, remarcând că, „pe planul psihologiei sociale”, executarea unei pedepse în atare condiții pune sub semnul întrebării „utilitatea executării ei de către condamnatul care a trăit în tot acest timp cu teama de a fi prins și care a fost uitat de societate, față de care el nu s-a manifestat prin alte fapte antisociale”. Faptul că, în tot acel interval de timp, condamnatul nu a săvârșit din nou o infracțiune și că a fost permanent sub amenințarea pedepsei face să se nască prezumția că el s-a îndreptat și că supunerea lui tardivă la executarea pedepsei ar putea dăuna finalității educative a acesteia. Or, la nivel de impact, punerea în executare după atâta timp a hotărârii de condamnare „ar retulbura ordinea de drept care s-a restabilit între timp”, deoarece n-ar face decât să readucă în atenția opiniei publice o faptă antisocială uitată¹³.

Cu alte cuvinte, dacă, prin raportul juridic de executare a pedepsei, statul, prin organele sale, dobândește dreptul de a cere și de a pune în aplicare dispozitivul de executare a pedepsei din cuprinsul hotărârii de condamnare, iar persoana condamnată trebuie să îmbrățișeze obligația de a executa pedeapsa, prescripția executării pedepsei stinge, prin efectul ei, atât acest drept al statului, cât și obligația corelativă a condamnatului¹⁴. Continuând, putem raționa chiar în sensul că prescripția executării pedepsei dă naștere unor roluri inverse pe acest palier: statul devine obligat să renunțe anticipat la dreptul de a cere executarea pedepsei după trecerea unui anumit interval de timp stabilit de lege¹⁵, persoana condamnată dobândind, de cealaltă parte, dreptul de a nu mai executa pedeapsa. De altfel, acest din urmă drept este chiar unul absolut, prescripția executării pedepsei putând fi constatată atât din oficiu de către organele însărcinate cu executarea hotărârilor judecătorești, precum

⁹ A se vedea I. Oancea, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 363.

¹⁰ *Ibidem*, p. 378-386.

¹¹ V. Papadopol, în T. Vasiliu, G. Antoniu, Șt. Daneș, G. Dăringă, D. Lucinescu, V. Papadopol, D. Pavel, D. Popescu, V. Rămureanu, *Codul penal al Republicii Socialiste România comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972, p. 644.

¹² A. Boroș, G. Nistoreanu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. a 4-a, revizuită, Ed. All Beck, București, 2004, p. 351.

¹³ Pentru dezvoltări, C. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. All, București, 1997, p. 606-617.

¹⁴ În același sens, V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, R. Stănoiu, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, V. Roșca, *op. cit.*, p. 366; C. Bulai, *op. cit.*, p. 616.

¹⁵ I. Pascu, A. S. Uzlău, *Drept penal. Partea generală*, Ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 503.

și invocată de către condamnat¹⁶.

Se pune însă, în continuare, întrebarea, sub ce formă și cu ce titlu trebuie să recepteze statul, prin organele sale, inversarea de drepturi și obligații corelative de care aminteam mai sus? Este această ștergere a obligației condamnatului de a executa pedeapsa un simplu beneficiu acordat acestuia în virtutea trecerii timpului sau constituie, ca natură, o formă de sancționare pentru cel în defavoarea căruia curge prescripția, precum în dreptul privat? În încercarea de a răspunde întrebărilor noastre este relevant să sesizăm optica manifestată, alături de un reputat autor de specialitate¹⁷, de către trei din cei nouă judecători ai Curții Constituționale cu ocazia soluționării unei excepții de neconstituționalitate având un alt obiect decât problematica pendinte a analizei noastre. Astfel, în ultimele zile de aplicare a vechiului Cod penal, aceștia au îmbrățișat ideea autorului imediat mai sus citat potrivit căreia „nu trebuie uitat că, în fapt, prescripția se datorează fie pasivității organelor statului, fie pasivității victimei care nu dorește să sesizeze autoritățile”¹⁸. Or, dacă pasivitatea victimei care nu sesizează autoritățile se analizează mai degrabă în raport de prescripția răspunderii penale, pasivitatea organelor statului este, de cele mai multe ori, elementul declanșator al prescripției răspunderii penale, dar, întotdeauna, factorul care dă naștere prescripției executării pedepsei. Așa fiind, la fel ca în dreptul privat, și în dreptul penal, prescripția (atât cea a răspunderii penale, precum și cea a executării pedepsei) joacă rolul unei sancțiuni împotriva pasivității celui în defavoarea căruia curge, lipsind statul de dreptul de cere și de a pune în aplicare executarea pedepsei. Ca atare, deși, *in concreto*, ștergerea obligației celui condamnat de a mai executa pedeapsa privativă de libertate conferă o soluție favorabilă situației sale, ea nu operează ca un beneficiu pentru acesta, ci ca o formă de salvagardare a unor interese publice, justificată de elemente atât de ordin juridic, dar și social.

Pornind de la aceste din urmă constatări, apreciem că instituția reabilitării nu ar trebui în niciun fel condiționată de cea a prescripției executării pedepsei. Argumentele în această direcție sunt multiple.

În primul rând, contrar opticii Curții Constituționale din cuprinsul deciziei nr. 399/2016, manifestăm convingerea că „formarea unei atitudini corecte față de ordinea de drept, față de regulile de conviețuire socială și față de muncă, în vederea reintegrării în societate” a persoanei condamnate poate fi asigurată și fără executarea efectivă a pedepsei privative de libertate. Susținerea noastră este împărtășită și de doctrina veche, în care, sub diferite forme, a fost punctată ideea că persoana care „a trăit ani de neliniște, [...], cu teama de a nu fi descoperită, e drept să fie absolvită de chin”¹⁹, precum și că, raportat la infractorul care pe o perioadă îndelungată nu a comis o nouă infracțiune există prezumția îndreptării, motiv pentru care societatea nu mai are nevoie de apărare²⁰. Tot reputatul autor ultim citat arată că „lungile privațiuni și suferințele impuse prin exil sau frica că va fi prins, precum și remușcărilor care l-au agitat pe infractor un timp atât de lung echivalează cu pedeapsa”²¹. Revenind la perioada contemporană, și sub imperiul noului Cod penal, în literatura de specialitate s-a opinat că „timpul scurs de la data condamnării fără ca cel condamnat să mai comită vreo infracțiune creează prezumția corijării comportamentului social al condamnatului, funcția pedepsei realizându-se fără executarea ei”²². De altfel, din moment ce, după cum am văzut *supra*, se admite în unanimitate că prescripția executării pedepsei ia naștere ca urmare a concluziei că trecerea unui interval mare de timp fără ca pedeapsa să fi fost pusă în executare, determină ca ea „să nu mai fie necesară”, căci, în acest caz, executarea pedepsei, „apare ca inutilă”, a susține că, din cauza neexecutării pedepsei, reintegrarea în societate a condamnatului și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni de către acesta nu mai sunt posibile să naștere unui dezacord conceptual profund inexplicabil, indezirabil și lipsit de logică juridică.

Mai mult decât atât, oximoronul identificat de către noi mai sus răpește dreptul persoanei condamnate de a fi reabilitată, deși instituția care îl declanșează, cea a prescripției executării pedepsei are ca fundament

¹⁶ V. Pașca, *Drept penal. Partea generală*, Ed. a 4-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 594.

¹⁷ A se vedea F. Streteanu, *Considerații privind modificarea Codului penal prin Legea nr. 27/2012*, în *Caiete de Drept Penal*, nr. 1/2012, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 7.

¹⁸ A se vedea opinia separată a trei judecători la Decizia CCR nr. 511 din 12 decembrie 2013, disponibilă la adresa web <https://www.ccr.ro/ccrSearch/MainSearch/SearchForm.aspx>.

¹⁹ N.T. Buzea, *Curs de Drept Penal – Infracțiunea Penală și Culpabilitatea*, Tipografia Sabin Solomon, Alba Iulia, 1944, p. 624.

²⁰ T. Pop, *Drept penal comparat – Penologie și știință penitenciară*, Vol. III, Institutul de arte grafice „Ardealul”, Cluj-Napoca, 1924, p. 482;

²¹ *Ibidem*.

²² V. Pașca, *op. cit.*, p. 594.

sanționarea pasivității statului, prin organele sale abilitate, în procesul de punere în executare a pedepselor privative de libertate, fiind, totodată, justificată „*prin varii motive de ordin social și juridic*”²³. Se produce astfel o veritabilă, dar nefericită deturnare a mecanismului sancționator tradițional. Aceasta întrucât, deși, prin efectul împlinirii termenului de prescripție, statul se dorește a fi „pedepsit” prin instituirea în sarcina sa a obligației de a renunța anticipat la dreptul de a cere și de a pune în aplicare executarea pedepsei, iar persoana condamnată dobândește dreptul justificat prin argumente de ordin socio-juridic solide de a nu mai executa pedeapsa, aceasta din urmă pierde, în același timp, în mod paradoxal, dreptul de a fi reabilitată, deci de a fi reintegrată în societate, fără decăderile, interdicțiile și incapacitățile care rezultă din hotărârea de condamnare.

Consecințele pierderii acestui drept nu sunt relevante numai în planul sistemului de drept penal²⁴, fiind, deopotrivă, și extrapenale. Acest fapt a fost remarcat, de altfel, și de către instanța de contencios constituțional română, care, în cuprinsul aceleiași Decizii nr. 399/2016, a arătat următoarele:

„*Numeroase consecințe ce urmează a fi înlăturate ca efect al reabilitării sunt, însă, extrapenale. De exemplu, potrivit art. 4 din Legea nr. 22/1969 privind angajarea gestionarilor, constituirea de garanții și răspunderea în legătură cu gestionarea bunurilor agenților economici, autorităților sau instituțiilor publice, nu poate fi gestionar cel condamnat pentru infracțiunile expres prevăzute de actul normativ în cauză; conform Legii nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, condamnarea, în anumite condiții, împiedică dobândirea calității de avocat [art. 12 alin. (1) lit. c) coroborat cu art. 14 lit. a)] ori determină încetarea acestei calități [art. 27 lit. d)]; potrivit Legii nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, nu poate dobândi calitatea de magistrat persoana care are antecedente penale [art. 14 alin. (2) lit. c) teza întâi] etc.”.*

Prin urmare, ca un efect de domino, dispoziția de la art. 532 alin. (3) Cod procedură penală împiedică, implicit, persoanele condamnate la care se referă textul, pentru totdeauna, să mai acceadă în anumite profesii sau poziții ce privesc viața profesională. Aceasta deși, după cum în mod sugestiv s-a punctat și în literatura de specialitate, reabilitarea are ca obiect tocmai împiedicarea instaurării perpetuității consecințelor extrapenale ale hotărârii de condamnare²⁵. De *lege lata*, însă, imposibilitatea perpetuă de reabilitare instituită pornind de la premise, după cum am văzut anterior, oximoronice și inexplicabile, generează, pentru anumite persoane, o imposibilitate concretă de desfășurare a vieții lor profesionale.

4.2 Negarea definitivă a dreptului de reintegrare în societate. Încălcarea dreptului la muncă și la viață privată socială

Pornind de la cadrul conturat la secțiunea anterioară, se naște întrebarea legitimă dacă norma ce face obiectul studiului nostru nu încalcă art. 41 alin. (1) din Constituția României privind dreptul la muncă²⁶, precum și art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare, CEDO), care garantează dreptul la respectarea vieții private și de familie. Raportat la acest din urmă drept, se cuvine să amintim că, potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului, noțiunea de viață privată înglobează două componente principale: viața privată personală și viața privată socială²⁷. Situată la granița dintre viața publică și viața privată, noțiunea de viață privată socială este „o creație ceva mai recentă a Curții”²⁸, care, în esență, implică dreptul unei persoane de a stabili relații cu semenii săi, fără opreliști. După cum o remarcă același autor din urmă citat²⁹, în matricea dreptului la viață privată socială sunt incluse și activitățile profesionale sau comerciale ale unei persoane, acest principiu fiind trasat de către Curtea de la Strasbourg *in illo tempore*. În cuprinsul hotărârii pronunțate în *cauza*

²³ După cum tot Curtea Constituțională a României o remarcă în cuprinsul considerentelor Deciziei nr. 511 din 12 decembrie 2013, *cit. supra*.

²⁴ De exemplu, dacă persoana condamnată ar fi reabilitată, în cazul săvârșirii unei noi infracțiuni, nu ar fi atrasă starea de recidivă sau persoana ar putea să beneficieze, în condițiile legii, de instituția renunțării la aplicarea pedepsei [art. 80 alin. (2) lit. a) din Codul penal] ori a amânării aplicării pedepsei [art. 83 alin. (1) lit. b) din Codul penal] sau a suspendării sub supraveghere a executării pedepsei [art. 91 alin. (1) lit. b) din Codul penal].

²⁵ A se vedea L. V. Lefterache, *Drept penal. Partea generală*, Editura Hamangiu, București, 2016, p. 474.

²⁶ Potrivit art. 21 alin. (1) din Constituție, „*dreptul la muncă nu poate fi îngrădit. Alegerea profesiei, a meseriei sau a ocupației, precum și a locului de muncă este liberă*”.

²⁷ În același sens, F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Ed. Polirom, București, 2005, p. 258.

²⁸ Pentru dezvoltări, R. Chiriță, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, Ed. a 2-a, Ed. C. H. Beck, București, 2008, pp. 258-259.

²⁹ *Ibidem*, p. 265.

Niemietz contra Germaniei (16 decembrie 1992), într-un mod cât se poate de coerent, Curtea a afirmat, printre altele, că, „până la urmă, la serviciu, majoritatea persoanelor au cea mai mare parte a ocaziilor de a-și stabili legături cu lumea exterioară (...). Riscăm să creăm o inegalitate de tratament dacă excludem din beneficiile articolului 8 viața profesională a unei persoane, având în vedere că este dificilă disocierea activităților profesionale ale unei persoane de cele strict private³⁰”.

Procesul de recunoaștere de către instanța europeană a drepturilor social-profesionale ca parte a dreptului larg la viață privată și-a continuat evoluția, ajungându-se ca, prin hotărârea pronunțată în *cauza Sidabras și Dziautas contra Lituaniei* (27 iulie 2004), Curtea să statueze în sensul că art. 8 include chiar și dreptul de acces la o anumită profesie, garantat prin prevederile art. 1 § 2 din Carta Socială Europeană. Deși a reamintit faptul că art. 8 nu garantează, prin sine însuși, dreptul de a exercita o anumită profesie, instanța de la Strasbourg a considerat că interdicția de a presta o anumită activitate compromite posibilitatea de a dezvolta relații cu lumea exterioară, creează dificultăți majore în câștigarea existenței și are repercusiuni grave asupra respectării vieții private³¹. Pe cale de consecință, prin rigoare, art. 8 include și dreptul de a exercita o anumită activitate profesională³².

Ulterior acestui moment de cotitură pentru recunoașterea jurisprudențială a dreptului de acces la o anumită profesie și de exercitare a unei anumite activități profesionale ca parte componentă a dreptului mai larg la viață privată, Curtea de la Strasbourg a rămas, în continuare, fidelă principiilor trasate anterior. Astfel, în cuprinsul hotărârii pronunțate în *cauza Bigaeva contra Greciei* (28 mai 2009), instanța europeană a reiterat ideea că art. 8 poate, de asemenea, să includă încadrarea în muncă, inclusiv dreptul de a avea acces la o profesie, și anume aceea de avocat³³. Expresia acestei consecvențe poate fi observată chiar și în jurisprudența Curții în cauzele în care statul pârât a fost cel român. De pildă, în hotărârea pronunțată în *cauza Mateescu contra României* (14 ianuarie 2014), Curtea a apreciat că decizia autorităților române de a condiționa exercitarea de către reclamant a profesiei de avocat de renunțarea la cariera medicală a acestuia, deși fusese deja acceptat în profesia de avocat după ce promovase examenul de admitere, constituie o ingerință în exercitarea dreptului acestuia la respectarea vieții sale private³⁴.

Așa fiind, din moment ce textul de lege care face obiectul prezentului articol instituie o imposibilitate concretă, definitivă, pentru persoanele condamnate cărora i se adresează, de a accede la anumite profesii și de a exercita anumite activități profesionale, apreciem că acesta încalcă dreptul la viață privată socială, garantat de art. 8 din CEDO, precum și dreptul la muncă, reglementat de art. 41 alin. (1) din Constituția României. În fond, opinăm că argumentul definitiv în acest sens îl constituie caracterul perpetuu al acestei imposibilități de reintegrare în societate creată de către art. 532 alin. (3) din legea procesual penală. Astfel, constatăm că, dacă, în caz de respingere a unei cereri de reabilitare judecătorească pentru neîndeplinirea oricărei alte condiții de fond decât cea supusă analizei noastre, poate fi introdusă o nouă cerere după un termen de un an de la respingerea cererii prin hotărâre definitivă (art. 170 alin. (1) din Codul penal), în cazul respingerii unei astfel de cereri pentru neverificarea condiției de fond de la art. 532 alin. (3) din Codul de procedură penală, introducerea oricărei noi cereri ulterioare de reabilitare judecătorească ar fi sortită eșecului. Aceasta din rațiuni care, după cum am arătat în cele ce preced, sunt profund nejustificate.

³⁰ Hotărârea Curții de la Strasbourg în *cauza Niemietz contra Germaniei* este disponibilă integral, în format electronic, în limba engleză, la adresa web <https://hudoc.echr.coe.int>.

³¹ Hotărârea Curții în *cauza Sidabras și Dziautas contra Lituaniei* este disponibilă integral, în format electronic, în limba engleză, la adresa web <https://hudoc.echr.coe.int>.

³² R. Chiriță, *op. cit.*, p. 265.

³³ Hotărârea Curții în *cauza Bigaeva contra Greciei* este disponibilă integral, în format electronic, în limba franceză, la adresa web <https://hudoc.echr.coe.int>.

³⁴ Hotărârea Curții în *cauza Mateescu contra României* este disponibilă integral, în format electronic, în limba română, la adresa web <https://hudoc.echr.coe.int>. În speță, domnul Mateescu a pretins că intenționa să își folosească experiența profesională considerabilă pe care a acumulat-o în calitate de medic și în alt domeniu, și anume furnizarea de consiliere juridică în cazuri de malpraxis medical. În acest scop, a absolvit facultatea de drept în 2006; un an mai târziu, a promovat examenul de admitere organizat pentru viitorii avocați; ulterior, a fost admis în barou și contractul său de colaborare a fost acceptat. Cu toate acestea, având în vedere faptul că nu a renunțat la practicarea medicinei, Baroul București a refuzat să îi permită exercitarea profesiei de avocat, considerând că cele două profesii sunt incompatibile. Acest punct de vedere a fost confirmat de către Uniunea Națională a Barourilor din România, infirmat apoi de către Curtea de Apel București și confirmat din nou de către Înalta Curte de Casație și Justiție.

4.3. Existența unei diferențe vizibile de tratament între persoanele condamnate susceptibile de reabilitare judecătorească și cele în privința cărora este incidentă reabilitarea de drept. Diferență justificată de tratament sau discriminare?

La o atentă lecturare a normei ce constituie obiectul demersului nostru, observăm că această condiție specială este necesară doar pentru dispunerea reabilitării judecătorești a unei persoane condamnate, necondiționând și intervenția reabilitării de drept³⁵. Prin urmare, reabilitarea de drept va opera în privința persoanelor condamnate la pedeapsa amenzii penale sau la pedeapsa închisorii care nu depășește 2 ani cu executare în regim de detenție independent dacă s-a prescris sau nu executarea acestor pedepse³⁶. Se conturează, așadar, o reală diferență de tratament între persoanele condamnate la pedeapsa amenzii sau la pedeapsa închisorii de cel mult 2 ani cu executare în regim de detenție și respectiv, între cele condamnate la pedeapsa închisorii care depășește 2 ani cu executare în regim de detenție.

Ca atare, se cuvine ca, în cele ce succed, să analizăm dacă această diferență de tratament este una justificată sau dacă nu cumva dă naștere unei discriminări, încalcând art. 16 alin. (1) din Constituția României privind egalitatea în drepturi³⁷ și art. 14 raportat la art. 8 din CEDO, care proclamă interzicerea discriminării în raport de dreptul la viață privată³⁸.

În demersul nostru, vom porni de la premisa că art. 14 din Convenție nu interzice orice distincție de tratament în exercițiul drepturilor și libertăților recunoscute, ci doar acele diferențe de tratament care nu sunt fondate pe o justificare obiectivă și rezonabilă. Astfel, pentru a putea votbi despre discriminare, trebuie bifate, în esență, două condiții cumulative: existența unei diferențe de tratament și lipsa unei justificări obiective și rezonabile a acestei diferențe³⁹. Punctual, raportat la implicațiile art. 532 alin. (3) din Codul de procedură penală, putem desprinde următoarele considerente:

După cum am remarcat deja *supra*, existența unei diferențe de tratament este cât se poate de vizibilă pe această componentă, întrucât unor persoane aflate în situații similare (persoane condamnate pentru săvârșirea unei/unor infracțiuni) le sunt instituite condiții distincte pentru obținerea reabilitării și a reintegrării lor în societate (inclusiv în ceea ce privește viața privată socială) în funcție de specia de pedeapsă la care au fost condamnate sau, după caz, în funcție de durata pedepsei închisorii la care au fost condamnate. Rămâne, așadar, de analizat, dacă diferența de tratament conturată prezintă sau nu o justificare obiectivă și rezonabilă.

În ceea ce privește pedeapsa amenzii, o astfel de justificare poate fi identificată, având în vedere că aceasta este o specie de pedeapsă mai puțin severă decât cea a închisorii, iar instanța care a aplicat pedeapsa a considerat că, atât funcția punitivă, cât și cea educativă și preventivă a pedepsei poate fi asigurată și prin obligarea persoanei condamnate la plata unei sume de bani statului. Așa fiind, sustragerea de la plata unei sume de bani și pierderea dreptului statului de a încasa acea sumă cu titlu de amendă penală nu poate conduce, *de plano*, la concluzia că persoana condamnată nu s-ar fi îndreptat. De aceea, apare ca evident faptul că ar fi mai mult decât excesiv ca legiuitorul să creeze o imposibilitate definitivă a acestor persoane de a fi reintegrate în societate, doar pentru că nu au efectuat o plată sau, altfel spus, ca reabilitarea acestor persoane să atârne pentru totdeauna de plata sau neplata unei sume de bani.

Îndreptându-ne, însă, atenția asupra situației în care o persoană ar fi condamnată la pedeapsa închisorii cu executare în regim de detenție, datele problemei se modifică. În această direcție, remarcăm că unicul criteriu de stabilire a incidenței sau nu a condiției speciale de fond de la art. 532 alin. (3) din legea procesual penală îl

³⁵ Potrivit art. 165 Cod penal, reabilitarea are loc de drept în cazul condamnării la pedeapsa amenzii, la pedeapsa închisorii care nu depășește 2 ani sau la pedeapsa închisorii a cărei executare a fost suspendată sub supraveghere, dacă în decurs de 3 ani condamnatul nu a săvârșit o altă infracțiune.

³⁶ Trebuie punctat că această condiție nu ar putea fi analizată și în raport de cazul în care reabilitarea de drept intervine cu privire la persoanele condamnate la pedeapsa închisorii a cărei executare a fost suspendată sub supraveghere, întrucât prescripția executării pedepsei nu este incidentă atunci când condamnatul nu este obligat să execute pedeapsa închisorii.

³⁷ Potrivit acestei norme constituționale, „cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări”.

³⁸ În principiu, art. 14 din Convenție, deși are un caracter autonom, nu poate fi invocat decât prin raportare la un alt text din Convenție, aplicându-se doar drepturilor și libertăților garantate de Convenție. Pentru dezvoltări, a se vedea, R. Chiriță, *op. cit.*, pp. 371-372 și F. Sudre, *op. cit.*, p. 202-203. De aceea, vom analiza incidența dreptului la nediscriminare prin raportare la dreptul la viață privată socială al persoanelor condamnate, pe care l-am tratat în secțiunea precedentă a lucrării noastre.

³⁹ A se vedea și R. Chiriță, *op. cit.*, p. 375.

constituie, *in concreto*, durata pedepsei aplicate condamnatului. Dacă durata pedepsei închisorii nu depășește 2 ani, va opera reabilitarea de drept a persoanei condamnate, fără a interesa condiția specială supusă criticii noastre. În schimb, dacă pedeapsa închisorii aplicată condamnatului este mai mare de 2 ani, o eventuală cerere de reabilitare judecătorească introdusă va putea fi admisă, de *lege lata*, numai dacă se verifică îndeplinirea, printre altele, și a condiției de la art. 532 alin. (3) din Codul de procedură penală. Pornind de la această realitate, suntem de părere că nu mai poate fi adusă în discuție o justificare obiectivă și rezonabilă pentru diferența de tratament astfel creată. Cel mai elocvent argument în acest sens poate fi creionat pornind chiar de la rațiunea pentru care Curtea Constituțională a României consideră că legiuitorul a instituit această condiție. Mai exact, în cuprinsul aceleiași Decizii nr. 399/2016, Curtea exprimă convingerea că, „*prin introducerea condiției de fond prevăzute de art. 532 alin. (3) din Codul de procedură penală, legiuitorul a urmărit descurajarea persoanelor condamnate de a se sustrage de la executarea pedepsei aplicate, întrucât scopul executării pedepselor este prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, iar persoanele care execută pedeapsa beneficiază, în acest mod, de formarea unei atitudini corecte față de ordinea de drept, față de regulile de conviețuire socială și față de muncă, în vederea reintegrării în societate*”⁴⁰. Așa fiind, ne întrebăm deschis, care ar fi justificarea pentru care, persoanele condamnate, de pildă, la o pedeapsă cu închisoarea de 2 ani și o zi în regim de detenție, ar trebui, în vederea reintegrării sociale, să execute pedeapsa pentru a beneficia de formarea unei atitudini corecte față de ordinea de drept, față de regulile de conviețuire socială și față de muncă, în timp ce, în cazul persoanelor condamnate la o pedeapsă cu închisoarea de numai 2 ani nu ar fi nevoie de executarea pedepsei în acest scop? În opinia noastră, nu există nicio rațiune pentru care prezumția reeducării persoanelor condamnate să opereze, în cazul intervenției prescripției executării pedepsei, numai în cazul celor care nu execută pedepse cu închisoarea în regim de detenție de cel mult 2 ani, resorturile acestei prezumții impunându-se a fi unele unitare, pornind chiar de la rațiunea existenței prescripției executării pedepsei în sistemul de drept penal. Din nefericire, de *lege lata*, norma supusă analizei noastre instituie un real tratament discriminatoriu, care imprimă, de asemenea, un caracter neconstituțional al acesteia și care se impune a fi eliminat printr-o intervenție a legiuitorului sau chiar printr-o cenzură a Curții Constituționale, dacă va fi sesizată cu o nouă excepție de neconstituționalitate a textului de lege.

V. CONCLUZII

Summa summarum, remarcăm că, deși autorul excepției de neconstituționalitate ridicată asupra dispoziției de la art. 532 alin. (3) din Codul de procedură penală nu a reușit să identifice argumente definitorii care să convingă instanța de contencios constituțional de certitudinea neconstituționalității normei, pot fi aduse în discuție noi elemente care să justifice declararea neconstituționalității textului de lege.

În pofda ideii potrivit căreia această condiție specială de fond pentru dispunerea reabilitării judecătorești ar fi necesară pentru asigurarea dezideratului reintegrării în societate a persoanei condamnate, manifestăm convingerea că reabilitarea unei persoane (de drept sau judecătorească) nu ar trebui condiționată de prescripția executării pedepsei aplicate acesteia, pornind chiar de la rațiunea pentru care dreptul penal cunoaște instituția prescripției executării pedepsei și a valențelor acesteia. A raționa contrar înseamnă, după cum am demonstrat în cele ce preced, a deturna mecanismul sancționator izvorât din resorturile acestei cauze de înlăturare a executării pedepsei și a conferi legitimitate juridică unui oximoron fără justificare conceptuală. În plus, trăsătura nocivității acestuia escaladează dacă avem în vedere caracterul perpetuu al imposibilității de a beneficia de reabilitarea judecătorească pe care norma o instituie.

Mai mult decât atât, coliziunea dintre principiile aflate în joc generează încălcarea unor drepturi fundamentale de rang constituțional, precum cel la viață privată socială (astfel cum a fost dezvoltat în jurisprudența Curții de la Strasbourg) și cel care proclamă egalitatea cetățenilor în fața legii, interzicând orice tratament discriminatoriu.

De aceea, nu putem decât să sperăm că o intervenție a legiuitorului pe acest palier nu se va mai lăsa mult așteptată sau, în caz contrar, că instanța de contencios constituțional română va fi convinsă, în ipoteza ridicării unei alte excepții de neconstituționalitate care să vizeze norma criticată, de caracterul contrar legii fundamentale care emană din cuprinsul textului de lege.

⁴⁰ Facem din nou trimitere la Decizia Curții Constituționale nr. 399 din 15 iunie 2016, *cit. supra*.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIE

- Boroi Alexandru, Nistoreanu Gheorghe**, *Drept penal. Partea generală*, Ed. a 4-a, revizuită, Ed. All Beck, București, 2004
- Bulai Costică**, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. All, București, 1997
- Buzea Nicolae**, *Curs de Drept Penal – Infrațiunea Penală și Culpabilitatea*, Tipografia Sabin Solomon, Alba Iulia, 1944
- Chiriță Radu**, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, Ed. a 2-a, Ed. C. H. Beck, București, 2008
- Dongoroz Vintilă, Kahane Siegfried, Oancea Ion, Stănoiu Rodica, Fodor Iosif, Iliescu Nicoleta, Bulai Constantin, Roșca Victor**, *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală*, Vol. II, Ed. Academiei, București, 1970
- Lefterache Lavinia Valeria**, *Drept penal. Partea generală*, Editura Hamangiu, București, 2016
- Mitrache Constantin, Mitrache Cristian**, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014
- Oancea Ion**, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1965
- Pascu Ilie, Uzlău Andreea Simona**, *Drept penal. Partea generală*, Ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2013
- Pașca Viorel**, *Drept penal. Partea generală*, Ed. a 4-a revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2015
- Pop Traian**, *Drept penal comparat – Penologie și știință penitenciară*, Vol. III, Institutul de arte grafice „Ardealul”, Cluj-Napoca, 1924
- Streteanu Florin**, *Considerații privind modificarea Codului penal prin Legea nr. 27/2012*, în Caiete de Drept Penal, nr. 1/2012, Ed. Universul Juridic, București, 2012
- Sudre Frédéric**, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Ed. Polirom, București, 2005
- Udroiu Mihail** (coordonator), *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, Ed. C. H. Beck, București, 2015
- Vasiliu Theodor, Antoniu George, Daneș Ștefan, Dărăngă Gheorghe, Lucinescu Dumitru, Papadopol Vasile, Pavel Doru, Popescu Dumitru, Rămureanu Vasile**, *Codul penal al Republicii Socialiste România comentat și adnotat. Partea generală*, Ed. Științifică, București, 1972
- Volonciu Nicolae, Uzlău Simona Andreea**, *Noul Cod de procedură penală comentat*, Ed. a 2-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2015